

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У сучасній вітчизняній і світовій географічній науці все більш серйозний наголос робиться не тільки на методиці оцінки і порівняння рівнів соціально-економічного, демографічного розвитку територій, а й на концепціях і парадигмах оцінки якості суспільного поступу. Серед них чільне місце посідає концепція якості життя населення, яка має величезний потенціал для теорії і практики соціального менеджменту.

Аналіз наявних літературних і статистичних джерел показав, що в останнє десятиріччя, коли в Україні відбувалися чи не найзначніші зміни як в соціально-економічній, так і у політичній сферах, на державному рівні не було запроваджено жодної методики оцінювання якості життя населення, яка б базувалась на всебічному розгляді різноманітних аспектів життя людей, включаючи і суб'єктивну думку населення про нього. Ми регулярно спостерігаємо за рейтинговими оцінками відомих журналів щодо порівняння найбільших міст і регіонів країни (одна з останніх [1]), але ми не маємо ані систематичної безперервної бази *всебічних* даних на рівні районів і окремих поселень, доступної широкій громадськості, і насамперед науковцям, ані прийнятого хоча б на рівні Мінрегіону України порядку щорічного оцінювання не тільки рівня соціально-економічного розвитку територій, а що набагато важливіше – якості життя населення, хоча б на рівні областей. Єдиним достойним прикладом в цьому плані залишається методика оцінки рівнів людського розвитку, яка у 2012 р. була суттєво удосконалена і за якою регіони України оцінюються і порівнюються регулярно [4] від початку нового тисячоліття, а головне – результати оцінки щорічно публікуються Держслужбою статистики України. Але і це не закриває собою той величезний

дефіцит, який існує за напрямом аналізу якісних аспектів життя, починаючи від забезпеченості і задоволеності населення умовами життя і закінчуючи тим «запасом міцності», яким на даний час володіє той чи інший регіон (соціум) за демографічним, економічним, соціальним, екологічним, ресурсним, соціокультурним, а якщо ширше – то і політичним вимірами нашого буття. Є відомі дослідницькі методики якості життя, проте практичного впровадження в систему управління регіональним розвитком вони, нажаль, не здобули. І відбувається це не через, точніше – не тільки через безініціативність науковців, які розробляють ці методики. Оцінювання якості життя населення в Україні вкрай не вигідно владі, адже за декларацією певних успіхів у суспільному поступі, існує дуже мало підстав казати про покращення умов життєдіяльності людей, зростання їх можливостей і забезпеченості.

Попри відсутність політичної волі дослухатися до рекомендацій науковців, існують й інші проблеми. Вони починаються на етапі формування системи вихідних показників. Що виступає критерієм якості життя населення на різних рівнях територіальної ієрархії і які характеристики здатні її описати? Система показників не може дублювати ті індикатори, які традиційно характеризують соціально-економічне положення територій. Необхідно відібрати ті з них, які найкращим чином описують соціальний результат розвитку тієї чи іншої сфери, кожної – окремо. Виходячи зі складності категорії і неоднорідності оціночних показників, можна стверджувати, що і арсенал методів їх опрацювання має бути широким – від математико-статистичних, соціологічних до географічних методів, включаючи ГІС-технології.

Проблема, яка щороку поглиблюється – це відсутність чи неточність первинних статистичних даних у регіональному розрізі. Попри всі старі проблеми скудності змісту статистики якості життя, маємо нові «відкриті питання» щодо достовірності даних по Донецькій і Луганській областях і нез'ясованості питання – які саме території наразі охоплені статистичним спостереженням, як розраховуються душеві показники і т.д. Дані по АР Крим в останні роки не наводяться зовсім, отже для цих регіонів проблема

інформаційної підтримки організації моніторингу якості життя залишається невирішеною. Багато речей можна пояснити важкими обставинами війни, але навряд чи вдасться пояснити чому ми не можемо (не хочемо? не мусимо? не прагнемо?) отримувати і систематизувати інформацію про життя людей на окупованих і анексованій території? Попри невизнання режимів, які встановлені на цих територіях, ми маємо спостерігати за тим, що там відбувається.

Великою розбалансованістю характеризується статистика по містах і менших поселеннях. Щороку вона стає все біднішою і зовсім недостатньою, щоб робити висновки про розвиток навіть якоїсь однієї сфери життя людей. Не проведено і ще не скоро буде проведено Всеукраїнський перепис – а він є єдиним джерелом достовірної інформації про населення. Проблема надважлива, оскільки головним принципом моніторингу якості життя є принцип «безперервності» даних, сутність якого полягає у послідовному нарощуванні, а не зменшенні широти та етажності інформаційної бази оцінки.

Зрозуміло, що оцінка якості життя населення має сенс лише у тому випадку, коли її результати використовуються в управлінні соціальними та економічними процесами, а суб'єкти управління вносять ті чи інші корективи у регіональну соціально-економічну політику, переглядаються статті витрат тощо – тобто тоді, коли якість життя реально стає категорією соціально-територіального управління. Моніторинг тоді стає дуже актуальним, адже він являє собою науково обґрунтовану систему періодичного збору, систематизації і аналізу інформації про умови життєзабезпечення мешканців певної території, їх соціальне самопочуття, ситуацію в їх навколишньому оточенні при обов'язковому представленні результатів такого аналізу органам прийняття рішень. У зв'язку із переносом центру тяжіння в рішеннях багатьох проблем реформування на регіональний і місцевий рівні, є підставі сподіватися на те, що моніторингові дані все ж стануть обов'язковою умовою організації ефективного управління розвитком регіонів у нашій державі.

Десять років поспіль нами проводяться дослідження якості життя на регіональному рівні: розроблена відповідна методика оцінки з більш ніж 120 вихідними показниками, яка ґрунтується на аналізі «профілів» якості життя населення, на підставі аналізу яких регіони України поділяються на типи за особливостями формування якості життя населення [2]. Ці типи не є сталими, тому кожні 5 років здійснюється нова типізація на підставі кластерного аналізу даних на відповідний рік. Зокрема, у 2015 р. нами було виділено 8 типів регіонів, у 2011 р. – 6, у 2005 р. – 7. Деякі регіони є дуже сталими у тенденціях розвитку (Чернігівська, Кіровоградська, Херсонська області), деякі активно «мігрують» з одного типу до іншого (окремі західні області). Але і самі типи змінюють свої «обриси» [3].

Така географічна типізація, подана у динаміці, має стати обов'язковою складовою моніторингу. Посилення соціо-економіко-екологічної неоднорідності регіонів є ознакою посилення фрагментації простору України, а це вже – небезпека територіальній цілісності країни. У цьому зв'язку, з метою посилення моніторингової складової стратегічного планування та практичного застосування уніфікованої методики оцінки якості життя в Україні доцільним є:

- затвердження єдиного понятійно-термінологічного апарату, у т.ч. обґрунтування категорії «якість життя населення», узгодження її визначення;
- забезпечення доступності статистичних даних для науковців і широкої громадськості з метою належного інформування і подальшого опрацювання;
- розроблення національної системи оцінки якості життя і затвердження відповідної методики, політична воля щодо впровадження методики для використання у практичній роботі.

Список літератури:

1. Гордейчик Е., Бабенко М., Романюк Е. Города и люди // Еженедельник ФОКУС, № 30 (537). – 28 июля 2017. – С.44-65.
2. Гукалова І.В. Статус категорії «якість життя населення» в географії і сучасна її динаміка у регіонах України // Український географічний журнал, 2013. – №4. – С.48-55.
3. Гукалова І.В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація [монографія]. – К.: ДП «Друкарня МВС України», 2009. – 347 с.
4. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень / Держслужба статистики України, відп. О.О.Кармазіна, Київ, 2016. – 57 с.